

МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кулікова Є.О., старший викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: kulikovaelizaveta92@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6652-3387

Анотація. Метою даної роботи є дослідження стану пенсійного страхування в Україні в умовах воєнного стану, виявлення основних проблем пенсійної системи та пошук шляхів їх вирішення для забезпечення фінансової стабільності та стійкості Пенсійного фонду України. Для досягнення мети було використано аналіз офіційних статистичних даних, звітів органів державної влади, а також міжнародних організацій. Використано методи порівняння, аналізу фінансових показників Пенсійного фонду, а також вивчення міжнародного досвіду підтримки пенсійних систем у кризових умовах.

Дослідження виявило, що війна та економічна криза значно вплинули на фінансову стабільність Пенсійного фонду України, зменшивши надходження ЄСВ через зростання безробіття та міграцію населення. Дефіцит Пенсійного фонду досяг історичного максимуму. Також визначено необхідність реформування пенсійної системи, включаючи запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування та залучення додаткових фінансових ресурсів. Результати дослідження можуть бути використані для розробки та впровадження політичних і економічних заходів, спрямованих на стабілізацію пенсійної системи України в умовах війни. Вони також можуть стати основою для реформ у сфері пенсійного забезпечення, що сприятиме забезпеченню соціальної справедливості та економічної стабільності в Україні.

Ключові слова: пенсії, фінансова стабільність, соціальне забезпечення, війна, економічна криза, бюджет, дефіцит, трудова міграція, пенсійна реформа, соціальний захист.

MONITORING OF THE PENSION INSURANCE SYSTEM OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS

Yelyzaveta O. Kulikova, Senior Lecturer at the Department of Financial Management and Stock Market, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: kulikovaelizaveta92@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6652-3387

Abstract. The aim of this paper is to investigate the state of pension insurance in Ukraine under martial law, identify the main problems of the pension system, and explore solutions to ensure the financial stability and sustainability of the Pension Fund of Ukraine.

To achieve this goal, the analysis of official statistical data, reports from government bodies, and international organizations was used. The methods of comparison, analysis of financial indicators of the Pension Fund, as well as studying international experience in supporting pension systems in crisis conditions, were employed.

The research revealed that the war and economic crisis have significantly impacted the financial stability of the Pension Fund of Ukraine, reducing the contributions to the Pension Fund due to rising unemployment and population migration. The deficit of the Pension Fund reached a historical maximum. The study also highlighted the need for pension system reform, including the introduction of mandatory accumulative pension insurance and attracting additional financial resources.

The results of the study can be used to develop and implement political and economic measures aimed at stabilizing the pension system of Ukraine under wartime conditions. They may also serve as a basis for reforms in pension provision, contributing to social justice and economic stability in Ukraine.

Keywords: Pensions, financial stability, social security, war, economic crisis, budget, deficit, labor migration, pension reform, social protection.

JEL Classification: H550; J380; O110; O150; I380

Постановка задачі. Війна значно впливає на всі сфери економічного життя країни, зокрема на систему соціального забезпечення, в тому числі пенсійне страхування. За умов воєнного стану Україна стикається з численними проблемами в управлінні пенсійною системою: значні фінансові навантаження на державний бюджет, зменшення доходів Пенсійного фонду через економічні труднощі та міграцію працездатного населення, а також необхідність переорієнтації ресурсів для задоволення нагальних потреб національної безпеки. Під час війни багато громадян залишаються без стабільного доходу, що ставить під загрозу своєчасність і повноту пенсійних виплат. У цих умовах особливо важливим є моніторинг та оцінка функціонування пенсійної системи, виявлення можливих прогалин у її роботі та розробка рекомендацій щодо адаптації до нових економічних реалій. Дослідження також є важливим для розробки стратегії поствоєнного відновлення соціальної сфери та забезпе-

чення справедливості в розподілі ресурсів серед громадян, особливо вразливих категорій населення, таких як пенсіонери, люди з інвалідністю та інші соціально незахищені групи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем системи пенсійного страхування є предметом наукових досліджень таких вчених як Пікус Р., Циганок О., Сидор І., Денисюк Т., Доценко І., Лібанова Е., Юрій С. та інших.

Проблематика недержавного пенсійного страхування в Україні є предметом досліджень у вчених Е.Лібанової, О.Шабанова, І.Варченка, Т.Тищука, Н.Ткаченка, Г.Забарного, Н.Зеленко.

Проблеми та ризики функціонування системи пенсійного страхування в умовах воєнного стану представлені у наукових роботах О.Длугопольського, Н.Липко, В.Гаврилук, Г.Писаревської та інших.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявні дослідження щодо функціонування пенсійної системи України, вплив воєнного стану на пенсійне страхування залишається недостатньо вивченим. Зокрема, потребують подальшого аналізу питання забезпечення фінансової стійкості Пенсійного фонду в умовах зростаючого дефіциту державного бюджету, адаптації механізмів пенсійних виплат до потреб внутрішньо переміщених осіб і громадян, які втратили джерела доходу через війну, а також перспективи реформування пенсійної системи в контексті післявоєнного відновлення економіки.

Таким чином, актуальним є подальше дослідження ефективності існуючих механізмів пенсійного страхування, виявлення можливих шляхів їх удосконалення та розробка стратегічних рекомендацій щодо забезпечення фінансової стабільності та соціальної справедливості в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Мета дослідження. Аналіз функціонування системи пенсійного страхування України в умовах воєнного стану, визначення основних проблем та викликів, з якими стикається пенсійна система, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо її стабілізації та подальшого розвитку.

Основний матеріал. Система пенсійного страхування України в умовах воєнного стану зазнала суттєвих змін та викликів, зумовлених економічною нестабільністю, зменшенням надходжень до Пенсійного фонду та зростанням соціального навантаження на бюджет [6]. Війна спричинила значне скорочення кількості працюючих громадян, зростання рівня безробіття та міграційні процеси, що безпосередньо впливають на можливості фінансування пенсійних виплат [2].

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на фінансову стійкість Пенсійного фонду, зокрема через скорочення його доходів. Основним джерелом надходжень до Пенсійного фонду є єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який сплачують роботодавці та працівники. Зменшення кількості платників ЄСВ та загальне скорочення економічної активності призвели до зниження доходів фонду [14].

Згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2021 році доходи державного бюджету становили 1 298,1 млрд. грн., у 2022 році — 1 345,2 млрд. грн., а у 2023 році — 1 406,1 млрд. грн. [5]. Хоча ці цифри відображають загальні доходи бюджету, вони вказують на тенденцію зростання бюджетних надходжень. Однак, частка ЄСВ у структурі доходів могла змінюватися через економічні виклики, спричинені воєнним станом. Єдиний соціальний внесок є ключовим джерелом фінансування Пенсійного фонду. Розмір ЄСВ залежить від мінімальної заробітної плати та встановлених ставок (рис.1).

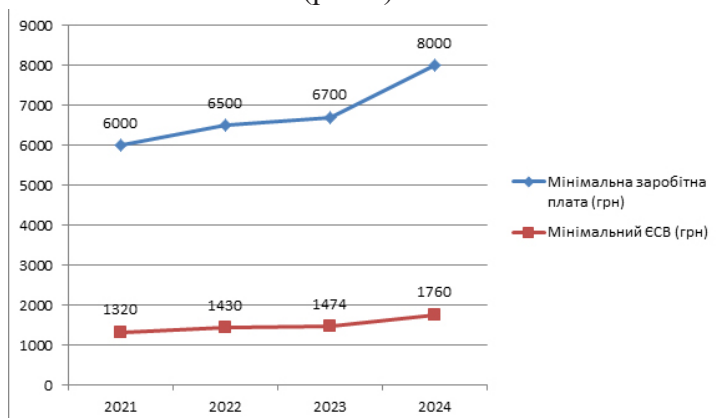

Рис.1. Динаміка мінімальної заробітної плати та мінімального ЄСВ за період 2021-2024 рр.
Джерело: побудовано на основі даних [3,5]

Зменшення кількості платників ЄСВ, зокрема через зростання безробіття та міграцію населення, призвело до скорочення надходжень до Пенсійного фонду. Це створює додаткове навантаження на державний бюджет, оскільки дефіцит Пенсійного фонду потребує покриття за рахунок бюджетних коштів (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка показників, які впливають на рівень надходжень до бюджету ПФУ за період 2021-2024 рр.

Рік	Рівень безробіття (%)	Кількість мігрантів (млн осіб)	Обсяг надходжень до ПФУ (млрд грн)	Дефіцит ПФУ (млрд.грн.)	Власні надходження (млрд. грн.)	Видатки ПФУ (млрд. грн.)
2021	9,8	6,1	460,0	23,9	375,4	520,9
2022	14,5	7,5	400,0	29,9	386,5	574,3
2023	17,0	7,0	380,0	26,5	451,1	746,3
2024	14,2	6,74	390,0	31,6	563,9	821,5

Джерело: побудовано автором на основі даних [3,5,8-11]

Руйнування підприємств та скорочення виробництва призвели до зростання безробіття. За оцінками дослідницької агенції «Info Sapiens», у січні 2024 року рівень безробіття в Україні становив 17% [4]. Це свідчить про значне зростання кількості осіб, які втратили роботу, що, у свою чергу, зменшує надходження до Пенсійного фонду.

Війна спричинила масштабну вимушену міграцію населення. За даними дослідження аналітичного центру CEDOS, мільйони людей в Україні були змушені покинути свої домівки через війну, переміщуючись як всередині країни, так і за кордон [1]. Це призвело до зменшення кількості платників єдиного соціального внеску, що негативно вплинуло на фінансову стабільність Пенсійного фонду.

У грудні 2024 року уряд України створив Міністерство національної єдності з метою сприяння поверненню від 6 до 10 мільйонів біженців та емігрантів, які покинули країну через російське вторгнення [7]. Це є важливим кроком для відновлення демографічного потенціалу та економічної активності країни.

Для стабілізації фінансового стану Пенсійного фонду необхідно вживати заходів щодо підтримки та відновлення економічної активності, стимулювання зайнятості та розширення бази платників ЄСВ.

В умовах воєнного стану уряд вживає заходів для підтримки стабільності пенсійної системи. Зокрема, були запроваджені механізми компенсації виплат через державний бюджет, залучення міжнародної фінансової допомоги та оптимізація витрат Пенсійного фонду. Програма допомоги від міжнародних партнерів, зокрема Міжнародного валютного фонду та Світового банку, сприяє забезпеченню своєчасності виплат пенсій, хоча залежність від зовнішніх фінансових ресурсів залишається значним викликом.

Видатки Пенсійного фонду України залишаються значним фінансовим навантаженням для держави. Основними статтями видатків є фінансування пенсійних виплат, допомога особам з інвалідністю, а також адміністративні витрати. Через скорочення надходжень ЄСВ та зростання кількості пенсіонерів, дефіцит Пенсійного фонду покривається за рахунок бюджетних дотацій. У 2024 році частка бюджетного фінансування у загальному обсязі виплат Пенсійного фонду перевищила 50%, що свідчить про високу залежність системи від державної підтримки [11].

Дефіцит Пенсійного фонду України залишається критичною проблемою, що загрожує стійкості системи пенсійного страхування. За оцінками Міністерства фінансів України, у 2024 році дефіцит ПФУ перевищив 200 мільярдів гривень, що є історичним максимумом. Основними факторами, що спричинили його зростання, є скорочення кількості платників ЄСВ, підвищення пенсійних виплат у зв'язку з інфляційними процесами та збільшення кількості отримувачів пенсійних виплат через втрату працездатності. Враховуючи поточні тенденції, дефіцит може ще більше зрости у 2025 році, що потребує термінових реформ у сфері пенсійного забезпечення.

Окрім цього, уряд розглядає можливість розширення джерел фінансування пенсійної системи шляхом залучення додаткових інвестицій у державні облігації та активізацію розвитку недержавного пенсійного страхування. Це дозволить частково зменшити навантаження на солідарну систему та забезпечити більш стабільне фінансування виплат у довгостроковій перспективі.

Також одним із заходів стало реформування пенсійної системи та запровадження додаткових механізмів фінансування, таких як обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування. Очікується, що така модель дозволить зменшити навантаження на солідарну систему та підвищити рівень пенсійного забезпечення у довгостроковій перспективі. Проте, ефективність цих заходів значною мірою залежатиме від стабілізації економічної ситуації в країні та зростання рівня зайнятості населення.

Важливим аспектом моніторингу пенсійної системи в умовах воєнного стану є аналіз демографічних змін, рівня інфляції та економічної активності населення. Уповільнення економічного зростання, висока інфляція та падіння реальних доходів громадян можуть спричинити подальше погіршення фінансового стану Пенсійного фонду.

Таким чином, для забезпечення стійкості пенсійної системи України необхідно здійснювати регулярний моніторинг ключових макроекономічних показників [12], запроваджувати ефективні антикризові заходи та активізувати роботу щодо залучення додаткових фінансових ресурсів. Довгострокова перспектива розвитку пенсійного страхування потребує комплексного підходу, що включає як реформування існуючої системи, так і створення сприятливих умов для економічного відновлення країни [13]. Основними шляхами забезпечення стійкості пенсійної системи України можуть бути стимулювання економічної активності та зайнятості населення, адже одним із пріоритетів є створення нових робочих місць, підтримка малого та середнього бізнесу, а також реформа трудового ринку для зниження рівня безробіття. Крім того, заохочування добровільного пенсійного страхування надасть можливість зменшити тягар на солідарну систему пенсійного страхування. Використання облігацій державних позик, інвестицій у фінансові активи, активізація недержавного пенсійного страхування допоможе диверсифікувати джерела фінансування пенсійних виплат. Необхідно створити механізми, які б дозволили забезпечити більш збалансовану та ефективну пенсійну систему, зокрема через змішану модель пенсійного страхування, що поєднує солідарну та накопичувальну частини. Регулярний аналіз економічних і демографічних показників дозволить своєчасно реагувати на зміни та коригувати стратегію реформування пенсійної системи. Забезпечення стійкості пенсійної системи потребує комплексного підходу та залучення усіх зацікавлених сторін, зокрема уряду, роботодавців та громадян. Успіх цих заходів залежить від стабільності економіки, відновлення соціальної активності та готовності суспільства до змін.

Висновки. Система пенсійного страхування України в умовах воєнного стану стикається з численними викликами, які значно послаблюють її стійкість. Серед основних проблем — скорочення кількості платників ЄСВ через безробіття, міграцію та зниження економічної активності, а також зростання дефіциту Пенсійного фонду, що вимагає додаткового фінансування з державного бюджету. Війна та її наслідки стали важким випробуванням для соціальних виплат та забезпечення пенсіями, що поставило під загрозу майбутнє пенсійного страхування в країні.

Проте уряд вживає заходи для стабілізації пенсійної системи, такі як збільшення бюджетних дотацій, оптимізація витрат та розвиток недержавного пенсійного страхування. Важливим кроком є також розширення накопичувальної пенсійної системи, що дозволить зменшити навантаження на солідарну систему в майбутньому.

Список літератури:

1. CEDOS. Вимушена міграція та її вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні. URL: <http://cedos.org.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
2. Європейська комісія. Фінансова підтримка України в умовах війни: роль ЄС у відновленні економіки. URL: <http://europa.eu> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
3. Головне управління статистики України. Статистика зайнятості та безробіття в Україні. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
4. Info Sapiens. Безробіття в Україні: тенденції та прогнози. 2024. URL: <http://info-sapiens.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)

5. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік. URL: <http://mof.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
6. Міжнародний валютний фонд. Прогнози економічного розвитку України: вплив війни на соціальну політику. URL: <http://imf.org> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
7. Офіс Президента України. Пенсійна реформа в умовах війни: нові виклики та рішення. URL: <http://president.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
8. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
9. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2022 рік. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
10. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2021 рік. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
11. Пенсійний фонд України. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
12. Рада Європи. Рекомендації щодо реформування пенсійних систем у кризових умовах. URL: <http://coe.int> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
13. Світовий банк. Економічна ситуація в Україні та її вплив на соціальну сферу. URL: <http://worldbank.org> (дата звернення: 20.02.2025 р.)
14. Суб'єкти соціального страхування України. Механізми підтримки пенсійної системи під час війни. URL: <http://social-insurance.gov.ua> (дата звернення: 20.02.2025 р.)

References:

1. CEDOS. (2024). Vymushena mihratsiia ta yii vplyv na sotsialno-ekonomichnu sytuatsiiu v Ukraini. [Forced migration and its impact on the socio-economic situation in Ukraine]. CEDOS. Retrieved from: <http://cedos.org.ua>. (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
2. Evropeiska komisiia. (2024). Finansova pidtrymka Ukrainy v umovakh viiny: rol YeS u vidnovlenni ekonomiky. [Financial support for Ukraine in wartime: the role of the EU in economic recovery]. Evropeiska komisiia. Retrieved from: <http://europa.eu> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
3. Info Sapiens. (2024). Bezrobittia v Ukraini: tendentsii ta prohnozy. [Unemployment in Ukraine: Trends and Forecasts]. Info Sapiens. Retrieved from: <http://info-sapiens.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
4. Mizhnarodnyi valiutnyi fond. (2024). Prohnozy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: vplyv viiny na sotsialnu polityku. [Economic Development Forecasts for Ukraine: The Impact of War on Social Policy] Mizhnarodnyi valiutnyi fond. Retrieved from: <http://imf.org> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
5. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Zvit pro vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2023 rik. [Report on the Execution of the Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2023] Ministerstvo finansiv Ukrainy. Retrieved from <http://mof.gov.ua>. (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
6. Ofis Prezydenta Ukrainy. (2024). Pensiina reforma v umovakh viiny: novi vyklyky ta rishennia. [Pension Reform in Wartime: New Challenges and Solutions] Ofis Prezydenta Ukrainy. Retrieved from <http://president.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
7. Pensiinyi fond Ukrainy. (2024). Zvit pro vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2023 rik. [Report on the Implementation of the Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2023] Pensiinyi fond Ukrainy. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
8. Pensiinyi fond Ukrainy. (2023). Zvit pro vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2022 rik. [Report on the Implementation of the Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2022] Pensiinyi fond Ukrainy. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
9. Pensiinyi fond Ukrainy. (2022). Zvit pro vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2021 rik. [Report on the Implementation of the Budget of the Pension Fund of Ukraine for 2021] Pensiinyi fond Ukrainy. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
10. Pensiinyi fond Ukrainy. (2024). Ofitsiinyi sait Pensiinoho fondu Ukrainy. [Official Website of the Pension Fund of Ukraine] Pensiinyi fond Ukrainy. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].

11. Holovne upravlinnia statystyky Ukrainy. (2024). Statystyka zainiatosti ta bezrobittia v Ukraini. [Employment and Unemployment Statistics in Ukraine] Holovne upravlinnia statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
12. Rada Yevropy. (2024). Rekomendatsii shchodo reformuvannia pensiinykh system u kryzovykh umovakh. [Recommendations for Pension System Reform in Crisis Conditions] Rada Yevropy. Retrieved from <http://coe.int> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
13. Svitovyi bank. (2024). Ekonomichna sytuatsiia v Ukraini ta yii vplyv na sotsialnu sferu. [Economic Situation in Ukraine and Its Impact on the Social Sector] Svitovyi bank. Retrieved from <http://worldbank.org> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].
14. Subiekty sotsialnoho strakhuvannia Ukrainy. (2024). Mekhanizmy pidtrymky pensiinoi systemy pid chas viiny. [Mechanisms for Supporting the Pension System During Wartime] Subiekty sotsialnoho strakhuvannia Ukrainy. Retrieved from <http://social-insurance.gov.ua> (accessed February 20, 2025) [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

Прийнята до публікації 22.02.2025